

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 332:631.1

ВПЛИВ НОРМАТИВНОЇ ГРОШОВОЇ ОЦІНКИ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НИЗЬКОВУГЛЕЦЕВОГО РОЗВИТКУ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

© 2018 БУТРИМ О. В.

УДК 332:631.1

Бутрим О. В.

Вплив нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення на забезпечення низьковуглецевого розвитку землекористування

Метою статті є обґрунтування перспектив запровадження низьковуглецевого способу використання земель сільськогосподарського призначення, чим забезпечується безвід'ємний баланс вуглецю у резервуарі мінеральних ґрунтів. Визначено необхідність пропозиції фінансово-економічних важелів щодо його забезпечення. Важливість реалізації зазначених змін пояснюється динамікою кількісних параметрів агровиробництва у співставленні з характеристиками існуючого якісного стану ґрунтів. Запропоновано напрямок формування фінансово-економічного підґрунтя впровадження низьковуглецевого землекористування через удосконалення інструменту ціноутворення земельних ділянок сільськогосподарського призначення, а саме через доповнення методу нормативної грошової оцінки коефіцієнтом, що враховує вплив змін запасів вуглецю. Дієвість запропонованого удосконалення пояснюється ключовим впливом нормативної грошової оцінки на функціонування системи фінансово-економічних інструментів ринкового характеру, які можуть бути задіяні до економічних операцій із земельними ділянками. Запропонованим підходом створюється основа для удосконалення процесу опрацювання програм розвитку сільського господарства, а також відновлення і збереження агроресурсного потенціалу.

Ключові слова: агроекологічна безпека, низьковуглецеве землекористування, нормативна грошова оцінка земель сільськогосподарського призначення, фінансово-економічний інструмент, резервуар мінеральних ґрунтів.

Рис.: 1. Табл.: 1. Формул: 2. Бібл.: 18.

Бутрим Оксана Володимирівна – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії економіки низьковуглецевого розвитку агросфери відділу інституціонального забезпечення природокористування, Інститут агроекології і природокористування НААН України (вул. Метрологічна, 12, Київ, 03143, Україна)

E-mail: oksana.butrim@gmail.com

УДК 332:631.1

UDC 332:631.1

Бутрим О. В. Влияние нормативной денежной оценки земель сельскохозяйственного назначения на обеспечение низкоуглеродного развития землепользования

Butrym O. V. The Impact of Normative Monetary Valuation of Agricultural Land on Ensuring the Development of Low-Carbon Land Use

Целью статьи является обоснование перспектив внедрения низкоуглеродного способа использования земель сельскохозяйственного назначения, при котором обеспечивается неотрицательный баланс углерода в резервуаре минеральных почв. Определена необходимость предложения финансово-экономических рычагов его обеспечения. Важность реализации обозначенных изменений объясняется динамикой количественных параметров агропроизводства в сопоставлении с характеристиками существующего качественного состояния почв. Предложено направление формирования финансово-экономической основы внедрения низкоуглеродного землепользования через усовершенствование инструмента ценообразования земельных участков сельскохозяйственного назначения, а именно через дополнение метода нормативной денежной оценки коэффициентом, учитывающим влияние изменения запасов углерода. Эффективность предложенного усовершенствования объясняется ключевым влиянием нормативной денежной оценки на функционирование системы финансово-экономических инструментов, которые могут быть задействованы в экономических операциях с земельными участками. Предложенным подходом создается основа для совершенствования процесса обработки программ развития сельского хозяйства, а также восстановления и сохранения агроресурсного потенциала.

The aim of the article is to substantiate the prospects for introducing a low-carbon method of using agricultural land, which ensures a non-negative carbon balance in a reservoir of mineral soil. The need to offer financial and economic levers for its ensuring is determined. The importance of implementing the indicated changes is explained by the dynamics of quantitative parameters of agricultural production in comparison with characteristics of the existing qualitative state of soils. There proposed a direction of forming the financial and economic basis for introducing low-carbon land use through improvement of the pricing instrument for agricultural land plots, namely through supplementation of the method of normative monetary valuation with a coefficient taking into account the effect of change in the carbon reserves. The effectiveness of the proposed improvement is explained by the key influence of normative monetary valuation on the functioning of the system of financial and economic instruments that can be involved in economic transactions with land plots. The proposed approach provides the basis for the improvement of the processing of agricultural development programs as well as the restoration and conservation of agricultural resource potential.

Keywords: agroecological safety, low-carbon land use, normative monetary valuation of agricultural land, financial and economic instrument, reservoir of mineral soils.

Fig.: 1. Tbl.: 1. Formulae: 2. Bibl.: 18.

Butrym Oksana V. – Candidate of Sciences (Economics), Senior Research Fellow, Head of the Laboratory of the Economy of Low-Carbon Development of the Agrosphere of the Department of Institutional Environmental Manage-

Рис.: 1. Табл.: 1. Формул.: 2. Библ.: 18.

Бутрим Оксана Владимировна – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії економіки низько-вуглецевого розвитку агроферми відділу інституціонального забезпечення природопольовання, Інститут агроекології та природопольовання НААН України (ул. Метрологіческая, 12, Київ, 03143, Україна)

E-mail: oksana.butrim@gmail.com

ment, Institute of Agroecology and Nature Management of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine (12 Metrolohichna Str., Kyiv, 03143, Ukraine)

E-mail: oksana.butrim@gmail.com

Вступ. Поширення та інтенсифікація негативних наслідків сільськогосподарського землекористування, таких як ерозійні процеси, дегуміфікація, деградація тощо, свідчать про недотримання господарюючими суб'єктами нашої держави у переважній більшості випадків науково обґрунтованих агротехнологічних вимог, а зростання площі ріллі на тлі скорочення площ сільськогосподарських угідь – про збільшення антропогенного навантаження на агроєкосистему. Відсутність загальнодержавної програми охорони земель із одночасним розвитком економічної кризи та пріоритетністю економічних прибутків перед проблемами охорони навколишнього середовища, у тому числі і досягнення збалансованого сільськогосподарського землекористування, вимагають пошуку нових шляхів забезпечення прийняттого рівня агроекологічної та продовольчої безпеки держави. Таким напрямком може стати низьковуглецевий спосіб використання земель сільськогосподарського призначення, за умов якого забезпечується невід'ємний баланс вуглецю у ґрунтах сільськогосподарського обробітку, що означає збереження їх родючості. Реалізація такого способу обробітку земель вимагає опрацювання і впровадження системи заходів забезпечення збалансованого землекористування, ефективність впливу яких потребує враховувати зональні відмінності та регіональні особливості господарювання. З огляду на необхідність виконання Україною зобов'язань за міжнародними домовленостями у рамках Кіотського протоколу і Паризької угоди та виконання завдань схваленої Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року, цей напрямок є актуальним.

Пошук шляхів вирішення проблем збалансованого використання земель сільськогосподарського призначення та оптимальне співвідношення земельних угідь регіону є предметом дослідження науковців всього світу. Серед національної школи дослідників окреслене коло питань широко розглядається під різним кутом. Зокрема, напрямки теоретико-методологічного підґрунтя організації та прикладні аспекти забезпечення ефективності землекористування вивчалися Д. І. Бабміндрю, І. К. Бистряковим, П. Т. Саблуком та ін. [1–3]. Розвитку методологічної основи оцінювання рівня збалансованості використання агро-ресурсного потенціалу присвячено роботи В. М. Будзяка, О. О. Ракоїд, Н. В. Козлова, Н. В. Палапи, Ю. О. Тараріко, О. І. Фурдичка [4–8]. Аспекти ціноутворення земель сільськогосподарського призначення вивчалися у роботах М. С. Богіра, Д. С. Добряка, Т. О. Євсюкова, А. Г. Мартина, А. Я. Сохничка та ін. [9–12].

Оскільки рушієм позитивних зрушень є фінансово-економічне забезпечення, то впровадження низьковуглецевого землекористування вимагає пошуку джерел фінансу-

вання, що можливо забезпечити шляхом регулювання цін земельних ділянок сільськогосподарського призначення. Тому метою статті є обґрунтування необхідності запровадження низьковуглецевого землекористування та фінансово-економічних важелів його забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Співставлення комплексу показників виробництва продукції рослинництва, обсягів внесення добрив (перш за все, органічної їх компоненти), динаміки впровадження заходів із охорони земель, площ ріллі, сільськогосподарських та екологічностабілізуючих угідь дають підстави стверджувати про домінування споживацького підходу до процесів використання земель сільськогосподарського призначення. Нарощування темпів прибутків підприємств галузі (табл. 1) відбувається значною мірою за рахунок виснаження агро-ресурсного потенціалу регіонів України, що призводить до активізації процесів деградації земель, а у підсумку – до скорочення вмісту гумусу у ґрунтах. Це загрожує рівню їх родючості, створює негативний вплив на агроекологічну та продовольчу безпеку держави. Так, за інформацією з національної доповіді про стан родючості ґрунтів України [17, с. 14], результати агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення протягом чотирьох турів (1986–2005 рр.) свідчать про скорочення вмісту гумусу на 0,5 %, у період між 5 і 6 турами, коли почали різко зменшуватися обсяги застосування органічних добрив, скорочення становило 0,37 %. Ці тенденції не змінилися до останніх років, зокрема, практики стверджують, що «ресурси ґрунту вичерпуються, тому принципи господарювання потрібно міняти. Зараз це розуміють вже майже всі виробники. І проблема не лише у втраті гумусу...» [18].

Інформація, яку наведено у табл. 1, є об'єктивним свідченням необхідності запровадження реформ земельних відносин між суб'єктами господарювання при їх взаємодії у процесі агровиробництва. Метою таких змін, перш за все, має бути забезпечення прийняттого рівня агроекологічної і продовольчої безпеки на тлі збереження рентабельності. Спроби впровадження змін, які відбувались на законодавчому рівні, не надають позитивних результатів бажаного рівня і носять декларативний характер. Відновлення та збереження агро-ресурсного потенціалу вимагає, крім нормативно-законодавчого підґрунтя, ще і достатнього рівня фінансово-економічного забезпечення впровадження системи землеохоронних заходів. Отже, назріла потреба пошуку альтернативних напрямків розв'язання зазначеної проблеми. Одним із таких варіантів може бути низьковуглецеве землекористування, за умов якого забезпечується безвід'ємний запас вуглецю у сільськогосподарських ґрунтах, що є фактором

відновлення і збереження агроресурсного потенціалу, адже це сприяє збереженню гумусу, а отже, і родючості земель. З огляду на потенційну можливість продажу вуглецевих одиниць на міжнародних ринках (у випадку долучення сектора землекористування України до переліку секторів, за яким відбуваються такі транзакції), або ж на внутрішньому вуглецевому ринку (у випадку його розбудови в Україні), цей напрямок є перспективним.

Актуальність запровадження і розвитку низьковуглецевого використання земель сільськогосподарського призначення підтверджується високим потенціалом поглинання парникових газів (ПГ) резервуаром мінеральних ґрунтів. За нашими розрахунками, за умов оптимістичного варіанта розвитку економіки, що передбачає наявність фінансування впровадження комплексу заходів щодо забезпечення низьковуглецевого землекористування, можливим є досягнення поглинання ПГ у перспективі до 2050 року до рівня 3,9–4,2 млн т вуглецю [13, с. 81]. Розрахунки було проведено у межах виконання науково-дослідної роботи «Науково-методологічні основи формування низьковуглецевого розвитку аграрного виробництва як фактор агро-екологічної безпеки України» за сприяння Державного фонду фундаментальних досліджень (договір № ф76/96-2017 від 10.09.2017 р.). За умов оптимістичного сценарію до уваги було прийнято перелік заходів широкого спектра, серед яких вирізняються: застосування сівозмін на всій площі обробітку та використання мілкої оранки під зерновою групою культур; розширення площ і обсягів вирощування трав'яних культур до рівня 1990-х років, що вочевидь буде необхідним на фоні активізації розвитку тваринницької галузі. Збільшення чисельності поголів'я великої рогатої худоби до рівнів початку періоду незалежності України надає можливість збільшення обсягів внесення органічних добрив до показників того ж періоду.

У розрізі природно-кліматичних зон найбільший потенціал за обсягами відновлення запасів вуглецю у резервуарі мінеральних ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення має зона лісостепу, де можливе збільшення на

167 %; їй поступається зона полісся, для якої оціночні розрахунки показали потенціал збільшення запасів вуглецю у ґрунтах сільськогосподарських земель на 127 %. Для зони степу отримано значення на рівні майже 117 %. У випадку реалізації всього комплексу заходів, спрямованих на забезпечення низьковуглецевого розвитку, можливо майже у 3,8 разу збільшити обсяги поглинання порівняно з рівнем 2016 р., коли спостерігалось 39,6 млн т CO₂-екв. викидів. Отримані результати є порівняними з інформацією, яка подається в офіційних звітах про інвентаризацію ПГ для резервуару мінеральних ґрунтів у секторі землекористування до секретаріату Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату (РКЗК) [15]. За рахунок внесення органічної компоненти добрив є можливість скоротити обсяги викидів ПГ майже на 120 % порівняно з базовим варіантом розвитку подій, за умов якого прийнято припущення про збереження існуючих темпів розвитку галузі рослинництва до 2050 р., тенденції щодо впровадження землеохоронних заходів та внесення добрив. Збільшення площі під багаторічними травами може сприяти зменшенню обсягів викидів ПГ на 3 %. Приблизно порівняний між собою вплив створюється від внесення мінеральних добрив та запровадження сівозмін – на 15,2 % та 22,6 % відповідно.

Досягнення таких позитивних змін вимагає пошуку альтернативних інструментів фінансово-економічного забезпечення впровадження заходів низьковуглецевого землекористування. Вирішення цього аспекту проблеми вбачається можливим шляхом регулювання ціни земельних ділянок через удосконалення існуючого механізму нормативної грошової оцінки [14].

Обсяг доходу підприємств рослинницької галузі переважно визначається рівнем родючості ґрунтів, а отже, оскільки збільшення запасів вуглецю прямо пов'язано зі збільшення запасів гумусу, то це сприяє відновленню і збереженню агроресурсного потенціалу та одночасно – підвищенню рівня капіталізації агроутіди. Відповідно, шляхом удосконалення методу нормативної грошової оцінки можливо стимулювати збільшення запасів вугле-

Таблиця 1

Динаміка характеристик використання земель сільськогосподарського призначення в Україні

Характеристики	1995	2005	2010	2015	2016
Площа сільськогосподарських угідь, тис. га	41852,90	41722,2	41576	41511,7	...
у тому числі:					
площа ріллі, тис. га	33286,2	32451,9	32476,5	32531,1	...
площа перелогів, тис. га	...	419,3	310,2	239,4	...
площа багаторічних насаджень, тис. га	1042,9	900,5	896,5	892,9	...
площі збору багаторічних трав, тис. га	3758,5	1463,1	1211,6	979	963,3
площі збору олійних культур, тис. га	2090,1	4412,9	6588,6	8093,9	8518,5
площі збору зернових культур, тис. га	13962,5	14605,2	14575,7	14640,9	14337,1
Обсяги внесення органічних добрив, млн т	104662,11	13486,311	9874,1	9636,3	9132,5
Залужено деградованої і забрудненої ріллі, тис. га	12,8	6,3	1,0	0,2	...
Будівництво протиерозійних і гідротехнічних споруд, км	157,8	15,2	8,5	0,2	...
Продукція рослинництва, млрд грн	49,4	114,5	124,5	168,4	185,0

Джерело: сформовано автором на основі даних Державної служби статистики України

цю на сільськогосподарських землях. Якщо метод розрахунку нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення доповнити коефіцієнтом змін запасів вуглецю (k_{CO_2}), то це дозволяє враховувати вплив комплексу факторів, якими визначається динаміка змін запасів вуглецю, формула 1:

$$\Gamma_{agr} = \Gamma_y \times B_{agr} : B \times k_{CO_2}, \quad (1)$$

де Γ_{agr} – нормативна грошова оцінка агропромислової групи ґрунтів відповідного сільськогосподарського угіддя природно-сільськогосподарського району, гривень за гектар;

Γ_y – норматив капіталізованого рентного доходу відповідного сільськогосподарського угіддя природно-сільськогосподарського району Автономної Республіки Крим, області, м. Києва та Севастополя, гривень за гектар;

B_{agr} – бал бонітету агропромислової групи ґрунтів відповідного сільськогосподарського угіддя природно-сільськогосподарського району Автономної Республіки Крим, області, м. Києва та Севастополя, гривень за гектар;

B – середній бал бонітету ґрунтів відповідного сільськогосподарського угіддя природно-сільськогосподарського району;

k_{CO_2} – коефіцієнт врахування впливу змін запасів вуглецю у резервуарі мінеральних ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення, в. о.

Врахування обсягів змін запасів вуглецю здійснюється за співвідношенням результатуючих значень змін запасів вуглецю на ділянці, формула 2:

$$k_{CO_2} = \begin{cases} \text{if } (n_{CO_2}^{T_1} < 0, n_{CO_2}^{T_i} > 0) \Rightarrow \frac{|n_{CO_2}^{T_1} - n_{CO_2}^{T_i}|}{|n_{CO_2}^{T_1}|}, \\ \text{if } (n_{CO_2}^{T_1} > 0, n_{CO_2}^{T_i} > 0) \Rightarrow \frac{n_{CO_2}^{T_i}}{n_{CO_2}^{T_1}}, \\ \text{if } (n_{CO_2}^{T_1} > 0, n_{CO_2}^{T_i} < 0) \Rightarrow \frac{n_{CO_2}^{T_1} - |n_{CO_2}^{T_i}|}{n_{CO_2}^{T_1}}, \\ \text{if } (n_{CO_2}^{T_1} < 0, n_{CO_2}^{T_i} < 0), \text{ if } (|n_{CO_2}^{T_1}| > |n_{CO_2}^{T_i}|) \Rightarrow \frac{n_{CO_2}^{T_1}}{n_{CO_2}^{T_i}}, \\ \text{if } (n_{CO_2}^{T_1} < 0, n_{CO_2}^{T_i} < 0), \text{ if } (|n_{CO_2}^{T_1}| < |n_{CO_2}^{T_i}|) \Rightarrow \frac{n_{CO_2}^{T_1} - n_{CO_2}^{T_i}}{n_{CO_2}^{T_i}}, \end{cases} \quad (2)$$

де $n_{CO_2}^{T_1}$ – значення обсягів змін запасів вуглецю в резервуарі мінеральних ґрунтів на землях на сільськогосподарській земельній ділянці у початковий рік (T_1) періоду оцінювання, т CO_2 ;

$n_{CO_2}^{T_i}$ – значення обсягів змін запасів вуглецю в резервуарі мінеральних ґрунтів на землях на сільськогосподарській земельній ділянці у звітний рік (T_i) періоду оцінювання, т CO_2 .

Методологічний базис розрахунку обсягів запасів вуглецю достатньо детально викладено у літературі, наприклад [16, с. 106–124].

Особливість процесу змін запасів вуглецю полягає у тому, що резервуар мінеральних ґрунтів на одній і тій же

ділянці може бути як джерелом викидів вуглецю, так і його поглиначем у різні періоди, залежно від агротехнологій, тому для врахування всіх можливих варіантів динаміки зміни запасів у формулі (2) використано оператори вибору. Наприклад, якщо при вирощуванні культури відбуваються викиди ПГ, тобто скорочуються запаси вуглецю, ґрунти втрачають гумус, а отже, знижується рівень родючості, що сприяє збільшенню антропогенного навантаження на ландшафт території, то врахування k_{CO_2} буде меншим 1 і знижуватиме загальний результат розрахунків за формулою (1). У протилежному випадку, навпаки, призведе до збільшення підсумкових результатів. Зазначене у формулі доповнення дозволяє враховувати вплив зміни запасів вуглецю у резервуарі мінеральних ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення господарства чи території будь-якого таксономічного рангу у вагових одиницях. Цим створюється спонукальний вплив щодо забезпечення впровадження землеохоронних заходів, адже землевласники чи землекористувачі зацікавлені у збільшенні рівня цін земельних ділянок, вихідною (першопочатковою) позицією для встановлення якої є нормативна грошова оцінка.

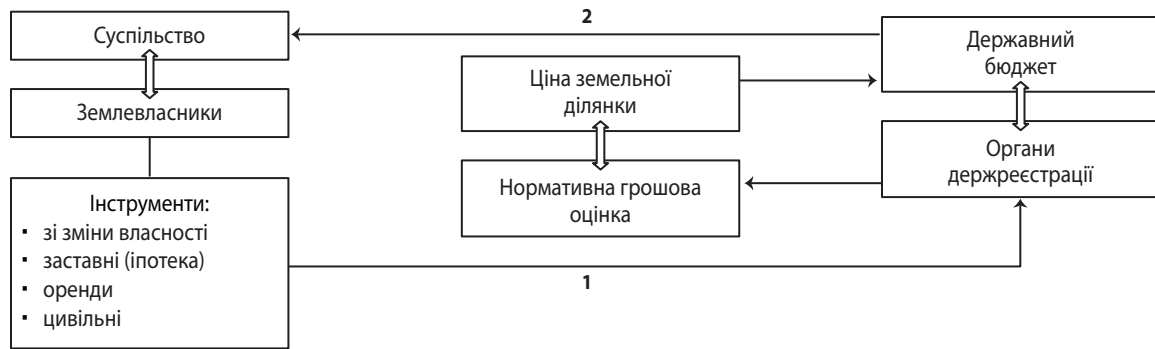
Всі ринкові операції з обігу земельних ділянок і всі стягнення чи виплати, які пов'язані з оборотом і використанням земельних ділянок сільськогосподарського призначення, містять етап оцінювання земельної ділянки, який опирається на нормативну грошову оцінку, від якої вже можуть розраховуватись чи встановлюватись інші параметри (рис. 1). Отже, ціна земельної ділянки відіграє центральну, рушійну роль (прямо чи опосередковано) у системі фінансово-ресурсних потоків сільськогосподарського землекористування через систему фінансово-економічних інструментів. Якщо роль фактора ціни земельної ділянки, що формується на основі нормативної грошової оцінки у функціонуванні фінансово-економічних інструментів, які призводять до зміни власника земельної ділянки, є більш загально вживаною, зрозумілою і має прямий вплив, то у групі інструментів орендного та цивільно-правового характеру цей фактор має опосередкований вплив.

Так, серед інструментів купівлі-продажу земельної ділянки чи її міни етап експертної оцінки вартості земельної ділянки здійснюється після заяви чи клопотання перед державним органом. Після розгляду державним органом документа, що ініціює процес зміни власника, заявка передається до земельного органу, який організовує проведення процесу експертної оцінки.

При реалізації інструментів іпотеки кредитна установа після вивчення заявки потенційного іпотекодавця (позичальника) та всього необхідного пакета документів проводить оцінку вартості земельної ділянки, яка пропонується під заставу, що буде підставою для прийняття наступного рішення про видачу необхідної суми чи відмови.

У випадку укладання договорів оренди момент оцінювання земельної ділянки, яка передається в оренду, обговорюється у договорі оренди.

При проведенні операцій цивільно-правового характеру оцінювання земельних ділянок також може мати місце. При даруванні, передачі у спадок, розподілі власності сімейного подружжя, у випадках виникнення спірних ситуацій чи оскарження раніше прийнятих рішень або судових

1 і 2 – фінансові потоки наповнення бюджету та видатки з нього на основі операцій із земельними ділянками

Рис. 1. Роль ціни земельної ділянки у функціонуванні системи фінансово-економічних і цивільно-правових інструментів

Джерело: сформовано автором

ухвал, що стосуються ділянок землі, проводиться оцінювання їх вартості.

Функціонування всієї системи фінансово-економічних інструментів передбачає здійснення виплат, оплати судово-адміністративних послуг. Крім того, нормативна грошова оцінка земель є базою оподаткування як у випадках плати за землю, так і для стягнення єдиного податку. Обсяги плати за земельні ділянки (земельний податок та орендна плата за землю державної та комунальної власності) та розмір єдиного податку для сільськогосподарських підприємств напряму визначаються розміром нормативної грошової оцінки земельної ділянки та підлягають щорічній індексації. Відрахування до бюджетів різних рівнів забезпечує видаткові виплати, у тому числі і на програми та заходи, що мають на меті відтворення та збереження агросекторного потенціалу. Отже, відбувається активізація фінансово-ресурсних потоків.

Запровадження низьковуглецевого землекористування та удосконалення методу розрахунків щодо врахування характеристик якісного стану ґрунтового покриву є ефективним шляхом відновлення і збереження агросекторного потенціалу регіону. Для забезпечення зростання цін на землю у регіоні і, відповідно, зростання прибутків селян необхідно підвищити якість ґрунтового покриву на ділянках, адже збільшення запасів вуглецю означає збільшення запасів гумусу, що можливо шляхом реалізації комплексу заходів з охорони земель. Також це потребує розширення площ екологічно стабілізуючих угідь, таких як лісові землі, водно-болотні угіддя, що створює загальний позитивний вплив на агроекосистему регіону. Водночас підвищенню запасів вуглецю у резервуарі мінеральних ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення сприятиме і зниження рівня антропогенного навантаження на екосистему регіону у разі збалансованого з еколого-економічної точки зору використання земель під іншими видами господарської діяльності, насамперед таких, які створюють підвищені рівні антропогенного тиску, якими є кар'єри чи шахти. Отже, використанням зазначеного удосконалення створюються передумови для стимулювання вчасної реалізації комплексу заходів із рекультивативної на техногенно порушених землях.

Дієвість запропонованого удосконалення обґрунтовується тим фактом, що нормативна грошова оцінка ле-

жить в основі функціонування всіх фінансово-економічних інструментів ринкового характеру, що можуть бути застосовні до економічних операцій із земельними ділянками.

З позицій такого підходу створюється основа подальших досліджень у напрямку розбудови внутрішнього вуглецевого ринку сектора землекористування, опрацювання програм розвитку сільського господарства та відновлення і збереження агросекторного потенціалу.

Висновок. Наявний в Україні спосіб використання земель сільськогосподарського призначення потребує реформування системи взаємозв'язків між суб'єктами господарювання, що підтверджується статистичними кількісними параметрами агропромисловості, так і динамікою агрохімічних характеристик якісного стану ґрунтів. Одним із дієвих напрямків запровадження змін є розвиток низьковуглецевого землекористування, що лежить у руслі виконання Україною зобов'язань за міжнародними домовленостями та завдань нещодавно прийнятих законодавчих актів. Ефективний шлях його забезпечення вбачається через удосконалення існуючих фінансово-економічних важелів, базовим з яких є запропонований підхід до удосконалення нормативної грошової оцінки земельних ділянок сільськогосподарського призначення. В роботі проаналізовано вплив запропонованих підходів на активізацію фінансово-ресурсних потоків у господарському секторі та доведено їх позитивне значення для підвищення рівня агроекосистемної і продовольчої безпеки держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабміндра Д. І., Третяк А. М. Земельні ресурси України та їх використання. Київ : ЦЗРУ, 2003. 143 с.
2. Бистряков І. К., Новоторов О. С., Ніколаєнко Т. С. Деякі інституціональні аспекти земельних відносин в Україні: стан та напрямки вдосконалення. Київ : РВПС України НАН України, 2002. 133 с.
3. Саблук П. Стан і перспективи розвитку агропромислового комплексу України. *Економіка України*. 2008. № 12. С. 4–9.
4. Будзяк В. М. Шляхи вдосконалення екологічної оцінки земель сільськогосподарського призначення. *Економіка природокористування і охорони довкілля*. 2008. Вип. 1. С. 157–163.
5. Ракоїд О. О., Сахарчук Р. П., Дзюба Л. П. Шляхи забезпечення збалансованого використання земельних ресурсів агросфери України // *Природно-ресурсний потенціал збалан-*

сованого (сталого) розвитку України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19–20 квіт. 2011 р.) : у 2 т. Київ : Центр екологічної освіти та інформації, 2011. Т. 1. С. 77–81.

6. Козлов Н. В., Палапа Н. В. Современные причины деградации и агроэкологическое состояние пахотных земель Украины. *Современные проблемы охраны земель*. 1997. Ч. 1. С. 86–88.

7. Тарарико Ю.О. Формирование устойчивых агроэко-систем. Киев : ДИА, 2007. 560 с.

8. Макаренко Н. А., Ракоїд О. О., Москальов Є. Л. Агроекологічний стан орних земель Київщини: комплексна оцінка та заходи поліпшення. Методичні рекомендації / за ред. О. І. Фурдичка. Київ, 2005. 54 с.

9. Богіра М. С. Землекористування в ринкових умовах: еколого-економічний аспект : монографія. Львів : Львів. нац. аграр. ун-т, 2008. 225 с.

10. Добряк Д. С., Тихонов А. Г., Паламарчук Л. В. Економічний оборот землі в Україні: теорія, методологія і практика. Київ : Урожай, 2004. 136 с.

11. Мартин А. Г., Євсюков Т. О. Стан земельних відносин як стримуючий фактор розвитку продуктивних сил України: матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 20 берез. 2009 р.) : у 3 ч. / РВПС України НАН України. Київ : РВПС України НАН України, 2009. Ч. 3. С. 289–292.

12. Сохнич А. Я. Проблеми використання і охорони земель в умовах ринкової економіки : монографія. Львів: НВФ «Українські технології», 2002. 252 с.

13. Бутрим О. В. Забезпечення низьковуглецевого землекористування в контексті збалансованого розвитку агросфери України // Кліматичні зміни та сільське господарство. Виклики для аграрної науки та освіти. Київ, 2018. С. 79–82.

14. Про затвердження Методики нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2016 № 831 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/831-2016-p>

15. UKRAINE'S GREENHOUSE GAS INVENTORY 1990–2015. Annual National Inventory Report for Submission under the United Nations Framework Convention on Climate Change and the Kyoto Protocol // Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine. URL: http://unfccc.int/national_reports/annex_i_ghg_inventories/national_inventories_submissions/items/10116.php

16. Бушка І. Ф., Бутрим О. В., Пастернак В. П. Інвентаризація парникових газів у секторі землекористування та лісового господарства : монографія. Харків : ХНАУ, 2008. 232 с.

17. Національна доповідь про стан родючості ґрунтів України. Київ : ВИК-ПРИНТ, 2010. 111 с.

18. Биков М. 9 шляхів покращення ґрунту у органічному виробництві. URL: <https://superagronom.com/blog/65-jiviy-grunt-dlya-efektivnogo-silgospvirobnitstva>

REFERENCES

Babmindra, D. I., and Tretiak, A. M. *Zemelni resursy Ukrainy ta yikh vykorystannia* [Land resources of Ukraine and their use]. Kyiv: TsZRU, 2003.

Bystriakov, I. K., Novotorov, O. S., and Nikolaienko, T. S. *Deiaki instyutsionalni aspekty zemelnykh vidnosyn v Ukraini: stan ta napriamky vdoskonalennia* [Some Institutional Aspects of Land Rela-

tions in Ukraine: State and Directions of Improvement]. Kyiv: RVPS Ukrainy NAN Ukrainy, 2002.

Budziak, V. M. "Shliakhy vdoskonalennia ekolohichnoi otsinky zemel silskohospodarskoho pryznachennia" [Ways to improve the environmental assessment of agricultural land]. *Ekonomika pryrodokorystuvannia i okhorony dovkillia*, no. 1 (2008): 157-163.

Bohira, M. S. *Zemlekorystuvannia v rynkovykh umovakh: ekoloho-ekonomichnyi aspekt* [Land use in market conditions: ecological and economic aspect]. Lviv: Lviv. nats. ahrar. un-t, 2008.

Butrym, O. V. "Zabezpechennia nyzkovuhletsevoho zemlekorystuvannia v konteksti zbalansovanoho rozvytku ahrosfery Ukrainy" [Ensuring low carbon land use in the context of balanced development of the agrosphere of Ukraine]. In *Klimatychni zminy ta silske hospodarstvo. Vykyly dlia ahramoi nauky ta osvity*, 79-82. Kyiv, 2018.

Buksha, I. F., Butrym, O. V., and Pasternak, V. P. *Inventaryzatsiia parnykovykh haziv u sektori zemlekorystuvannia ta lisovoho hospodarstva* [Inventory of greenhouse gases in the land use and forestry sector]. Kharkiv: KhNAU, 2008.

Bykov, M. "9 shliakhiv pokrashchennia gruntu u orhanichnomu vyrobnytstvi" [9 ways to improve soil in organic production]. <https://superagronom.com/blog/65-jiviy-grunt-dlya-efektivnogo-silgospvirobnitstva>

Dobriak, D. S., Tykhonov, A. H., and Palamarchuk, L. V. *Ekonomichnyi oborot zemli v Ukraini: teoriia, metodolohiia i praktyka* [Economic Turnover of Land in Ukraine: Theory, Methodology and Practice]. Kyiv: Urozhai, 2004.

Kozlov, N. V., and Palapa, N. V. "Sovremennyye prichiny degradatsii i agroekologicheskoye sostoyaniye pakhotnykh zemel Ukrainy" [Modern causes of degradation and agroecological state of arable lands of Ukraine]. *Sovremennyye problemy okhrany zemel* vol. 1 (1997): 86-88.

[Legal Act of Ukraine] (2016). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/831-2016-p>

Martyn, A. H., and Yevsiukov, T. O. "Stan zemelnykh vidnosyn yak strymuiuchy faktor rozvytku produktyvnykh syl Ukrainy" [The state of land relations as a deterrent to the development of the productive forces of Ukraine]. *Materialy Mizhnar. nauk. konf.*, vol. 3. Kyiv: RVPS Ukrainy NAN Ukrainy, 2009. 289-292.

Makarenko, N. A., Rakoid, O. O., and Moskalyov, Ye. L. *Ahroekolohichnyi stan ornykh zemel Kyivshchyny: kompleksna otsinka ta zakhody polipshennia. Metodychni rekomendatsii* [Agro-ecological state of arable land of Kyiv region: comprehensive assessment and improvement measures. Guidelines]. Kyiv, 2005.

Natsionalna dopovid pro stan rodiuchosti gruntiv Ukrainy [National report on soil fertility in Ukraine]. Kyiv: VYK-PRYNT, 2010.

Rakoid, O. O., Sakharchuk, R. P., and Dziuba, L. P. "Shliakhy zabezpechennia zbalansovanoho vykorystannia zemelnykh resursiv ahrosfery Ukrainy" [Ways of ensuring the balanced use of land resources of the agrosphere of Ukraine]. *Pryrodno-resursnyi potentsial zbalansovanoho (staloho) rozvytku Ukrainy*, vol. 1. Kyiv: Tsentralna ekolohichna osvita ta informatsii, 2011. 77-81.

Sabluk, P. "Stan i perspektyvy rozvytku ahropromyslovoho kompleksu Ukrainy" [Status and prospects of development of agroindustrial complex of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 12 (2008): 4-9.

Sokhnich, A. Ya. *Problemy vykorystannia i okhorony zemel v umovakh rynkovoi ekonomiky* [Problems of using and protecting land in a market economy]. Lviv: NVF «Ukrainski tekhnolohii», 2002.